

סוגיות בצורות – תרגילים - 1

תשובון

חנה היאס

©

כל הזכויות שמורות

שורשים שיש בהם עיצור העשוי להיבלע / שנבלע

תרגיל

קראו את הקטע הבא וענו על השאלות שאחריו.

אחד השינויים שארגונים פילנתרופיים בעולם מובילים הוא פתרון בעיית הגגישות לבעלי מוגבלויות. הַגְּשָׁה של מוסדות ציבור ומבנים פרטיים דורשת לוגיסטיקה וחקיקה, וראשי הארגונים פועלים להביא לקידום מְטָרְתָם במישורים אלה. הצלחותיהם תִּבְחָנָה בשטח. אם הם רְקִיבִיטוּ בְּנִכְיָם בחמלה, ידברו ויִנְאָמוּ כדי לשנות את הַמְצָב, הם יִשְׁיגוּ – אולי – אהדה, אך לא תוצאות. פְּנִיָה מושכלת לתקשורת ובמקביל זיהוי של דרך השפעה על מקבלי החלטות – אלה יביאו לְהַשְׁגִּים המצפיים, לרווחת החלשים והסובלים.

1. המילה הַגְּשָׁה בקטע נוטה על דרך השלמים.

(א) כתבו את המילה בצורה האופיינית לחפ"נ¹: _____ הַגְּשָׁה

(ב) הסבירו את התהליך הלשוני שהביא להשמטת נ"י. נ"י מידמה לעיצור שאחריה ונבלעת בו.

(ג) ציינו את המשמעות של המילה שכתבתם ואת המשמעות של המילה הנתונה.

הַגְּשָׁה – הבאה / מסירה של... ל...; הַגְּשָׁה – יצירת גישה למקום

2. לפניכם שורשים.

(א) הטו את השורשים בבניין הפעילבשני אופנים וציינו את המשמעות של כל אחד מן הפעלים שהטיתם:

(1) נ-פ-ק הווה יחיד מְפִיק – נקודה באות ה"א לציון עיצוריותה

מְנִפִיק – מייצר, מספק מסמך / שטרות

(2) נ-ג-ד שם פעולה (הקטלה) הַגְּדָה – אמירה, נוסח סיפור יציאת מצרים

הַגְּדָה – העמדת ניגודים זה מול זה להשוואה

(3) נ-ס-ק עתיד נוכחים תְּסִיקוּ – תבעירו, תגיעו למסקנה

תְּנַסִּיקוּ – תזניקו את המסוקים למצב תעופה

(ב) מדוע, לדעתכם, נ"י שוואית נשארת בשלושה מן הפעלים שכתבתם ב-א?

כדי להבחין שזו משמעות אחרת (בידול משמע).

(ג) איזו משתי דרכי הנטייה שכיחה יותר במילים עם פה"פ נ"י הראשונה

(ד) העתיקו מן הקטע מילים נוספות הנוהגות בדרך השכיחה לחפ"נ וציינו את שורשן:

מְטָרְתָם – מטרה – נטי"ר יְבִיטוּ – נבי"ט מְצָב – יציב יִשְׁיגוּ, הַשְׁגִּים – נשיג

מה סייע לכם לזהות את השורש? הדגש בעה"פ המייצג את אות השורש שנבלעה.

לאחת המילים שהעתקתם קיימת נטייה גם בהשארת נ"י. כתבו את הדרך הנוספת וציינו את

משמעותה: יְבִיטוּ – הנחת זרעים באדמה כדי שיתחילו לצמוח

(ה) מדוע לא נבלעה נ"י שוואית בפעלים: יְנַעֲמוּ, יְנַאָמוּ, יְנַהֲגוּ, נְנַעַל, הַנְחִילוּ, הַנְחָתָם?

¹אלה הפעלים בהבלעת הנו"ן:

בניין קל (פועלי בניין קל נזכרים כאן בזמן עתיד): גָּה, יָגַע, יָגַשׁ, יָדַח, יָזַל, יָטָה, יָטַל, יָטַע, יָסַע, יָפַח, יָפַל, יָשָׂא, יָשַׁל, יָשַׁק, יָתַד, יָתַן (וכן יָתַן).

בניין נפעל: נָבֵא, נָבֵט, נָגַר, נָגַף, נָגַשׁ, נָדַח, נָזַק, (בלשון חז"ל: נָזַק) נָחַס, נָחַת, נָטָה, נָטַל, נָטַע, נָפַר, נָצַל, (בלשון חז"ל: נָצַל) נָקָה, נָשָׂא, נָתַז, נָתַד, נָתַן, נָתַק, נָתַר (וכן צורת הבינוני נָצַח, כגון תְּשׁוּבָה נָצַח).

בניין הפעיל (והוא הדין לבניין הַפְעֵל): הָבִיט, הָבִיעַ, הָגִיד, הָגִיחַ, הָגִיעַ, הָגִיר, הָגִישׁ, הָדִיד (שינה), הָדִיחַ, הָדִיר, הָזָה, הָזִיל, הָזִיק, הָטָה, הָטִיל, הָטִיף, הָכָה, הָכִיר, הָכִישׁ, הָסִיג, הָסִיחַ, הָסִיעַ, הָסִיק (אש, מסקנה), הָפִיל, הָפִיק (=ביטא), הָצִיל, הָקִיז, הָקִיף, הָקִישׁ, הָשִׂיא, הָשִׂיב (רוח), הָשִׂיג, הָשִׂיף (נֶשֶׁף), הָשִׂיל, הָשִׂיק, הָתִיז, הָתִיף, הָתִיק, הָתִיר.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

לפני עיצור גרוני נ' נשאר, כי עיצור גרוני אינו מקבל דגש.

3. א) מדוע לא נבלעה נ' במילה נָכָה?

נ' אינה נבלעת כשהיא מנוקדת בתנועה (קמץ).

ב) מבין המילים המודגשות בצירופים הבאים הדגישו את אלה שהן מהשורש של המילה נָכָה:

תיק **נְכוּיִים**, **מְכָה** בפטיש, הַנְּחֵת יסוד, הַמְּכָה מתונה, נְקִיוֹן יסודי, **מְכָה** שחין, **נְכוּת** מלאה, **נְחוּת** דרגה, אווירת **נְכֵאִים**, מָדָּךְ ואביון, נְמוּדָּךְ קומה.

ג) ציינו את השורש של כל אחת מן המילים המודגשות שלא הקפתם:

הַנְּחֵת – נו"ח   נְקִיוֹן – נק"י/ה   נְחוּת – נח"ת
 מָדָּךְ – מו"ד   נְמוּדָּךְ – נמ"ד

ד) הפועל נָכַח נוטה בעתיד על דרך השלמים.

כתבו את צורת העתיד שלו. **נִכְפַּח**

לדעתכם, איזו בעיה עלולה להיות אם פה"פ נ' תיבלע במילה זו?

המילה תישמע כמו המילה **יִקַּח**.

ה) בגזרת פ"נ מופיעים הפעלים מלשון חז"ל: הַנְּמִיד, הַנְּגִיב (= הַדְרִים). ציינו איזו מבין הקביעות

הבאות נכונה לגבי הפועל הַנְּגִיב:

I. הפועל נגזר מהמילה נָגַב שבמקרא מציינת כיוון דרום. **נכוון**

II. הפועל מציין גרימת פעולה [גרם למישהו לנגב את ידיו]

III. הפועל הוא גזור שם. **נכוון**

IV. פירוש הפועל: **נָבַש**.

V. נ' אינה נבלעת כדי להבדיל בין הַנְּגִיב לבין הַגִּיב.

ו) לפניכם שורשים שפה"פ בהם היא נ'. לכל אחד מן השורשים כתבו צורת עתיד נסתר בבניין קל או

בבניין הפעיל.

נ-ט-ש יִטַּשׁ	נ-ב-ח יִנְבַּח	נ-ב-ע יִנְבַּע , יביע	נ-ג-ר יִגִּיר
נ-ד-ר יִנְדַּר , ידיר	נ-צ-ר יִנְצַר	נ-צ-ח יִנְצִיחַ	נ-ב-ר יִנְבַּר
נ-ז-ח יִזַּח	נ-ב-ל יִבַּל	נ-ק-ש יִנְקַשׁ , יקיש	נ-ש-ד יִנְשַׁד
נ-מ-ד יִנְמַד	נ-ט-ר יִנטַר	נ-ס-ע יִסַּע , יסיע	נ-כ-ר יִכַּר
נ-ס-ח יִסַּיח	נ-ט-ע יִטַּע	נ-פ-ל יִפַּל , יפיל	נ-ק-ט יִנְקַט
נ-ט-ל יִטַּל , יטיל	נ-ק-ף יִנְקַף , ינקף	נ-ת-ש יִתַּשׁ	נ-צ-ל יִצַּל
נ-ש-ר יִנְשַׁר , ישיר	נ-ש-ל יִשַׁל , ישל	נ-ש-ם יִנְשַׁם , ינשם	נ-ת-ר יִתַּרְנֶשׁ-ב ינשב,
יִשִּׁיב נ-ת-ץ יִתַּץ	נ-ת-ק יִתַּק	נ-ת-ן יִתַּן	
נ-ו-ה יִנוּה	נ-ק-ע יִנְקַע	נ-ז-ף יִנְזַף	נ-כ-ש יִכַּשׁ

ז) את הפעלים שכתבתם מיינו לשתי קבוצות. כתבו הכללה לכל אחת מן הקבוצות.

קבוצה א – נ' שוואית נשאר.

קבוצה ב – נ' שוואית מידמה ונבלעת, ובמקומה מופיע דגש משלים.

ח) לפניכם ארבעה שורשים: נ-ס-ר, נ-ס-ק, נ-ק-ר, נ-ס-ע. כתבו לכל אחד מהם שם במשקל מְקַטוּל. ציינו

משמעות לכל אחד מן השמות.

מסור - כלי; מסוק – כלי תחבורה

מקור – איבר; מסוע - כלי;

4. לפניכם ארבעה פעלים שיש בהם דגש משלים: א. פְּרַתִּי ב. שְׁבַתְּ ג. נִשְׁעֲנוּ ד. תִּבְחַנְהָ.

א) ציינו את לה"פ של כל אחד מן הפעלים: א.   ת.   ב.   ת.   ג.   נ.   ד.   נ.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

- (ב) הסבירו מדוע יש דגש משלים באותיות שציינתם.
כאשר לה"פ בשווא נח וזהה לאות שאחריה, היא נבלעת ומופיע דגש משלים.
- (ג) מה הסיבה לדגש המשלים הראשון במילים **הַטָּהָר**, **תַּבְּחָנָה**?
הַטָּהָר - הידמות מלאה של תי', מוספית של התפעל, והיבלעותה בפה"פ. **תַּבְּחָנָה** - הידמות מלאה של ני', מוספית של נפעל, והיבלעותה בפה"פ.
- (ד) העתיקו מן הקטע מילה נוספת שיש בה דגש משלים באות השלישית של השורש והסבירו את התהליך שחל בה. **פְּנָה** – משקל קטילה. במילה זו יי תוכית נבלעה בלה"פ יי.
- (ה) מדוע נוטים לומר בלשון הדיבור ***פְּרָתָתִי** – בהגיית העיצור שנבלע? אם תי' תיבלע, המילה תישמע דומה למילה קראתי, כי קי' נשמעת בימינו כמו פ'.
II. שבצו את המילה במשפט.
- (I) **פְּרָתִי** ברית שלומים עם חברותיי לשיעור שמירת הלשון.
- (Z) III. האם גם כשהמילה במשפט נראה צורך להגות את העיצור שנבלע בה? לא
נמקו את תשובתכם. המילה בהקשרה אינה עשויה להשתמע כמילה אחרת.
5. לפניכם ארבעה שמות: **מַצֵּב, מְקַשׁ, מְדַע, מְסָד**.
במה שונה הדגש בשמות אלה מן הדגש בשמות: **מְדַד, נֶגֶד**? – הדגש תבניתי
ובשמות **מַצֵּב, מְקַשׁ, מְדַע, מְסָד** - הדגש משלים.
- (א) באיזה מארבעת השמות הנתונים הדגש המשלים הוא אופייני? **מְקַשׁ**
נימוק: כי פה"פ שלו היא ני' שוואית שנבלעה.
- (ב) מדוע התהליך אינו אופייני לשמות האחרים? כי יי שייכת בד"כ לגזרות הנחים, לא לחסרים.
- (ג) הסבירו את הסיבה לתהליך בשמות **מְדַע, מְסָד**. צורתם זו היא כדי לבדל את משמעותם מ- מידע, מודע ומוסד, שהן באותו משקל.
- (ד) במה דומים השמות **מְשַׁט, מְטַס, מְטַח** לשמות **מְדַע, מְסָד**, ובמה הם שונים מהם?
מְשַׁט, מְטַס, מְטַח הם באותו משקל, אך גזרתם נע"ו ולא פ"י.
- (ה) **למְטַס** של **מסוקים** יש המציעים לתת שם חדש: **מְסַק**. הביעו את דעתכם על ההצעה ונמקו את דבריכם. התייחסו לגזרה, למשקל ולמשמעות. תוכלו להתייחס גם לצליל.
הדגש אופייני לגזרה, המשמעות דומה למטס. המשקל נראה הגיוני.
- (I) לפניכם שמות ופעלים: **מְצַקֵּת, הַזְעָה, הַזְלִיל, נִזְקָתָם, מְצַת, מְשִׁיב**.
מיינו את השמות והפעלים לשתי קבוצות וציינו את המשותף לכל קבוצה.
א. **מְצַקֵּת, הַזְעָה, מְצַת** - המשותף: פה"פ יי
ב. **הַזְלִיל, נִזְקָתָם, מְשִׁיב** - המשותף: פה"פ ני'
- (Z) הפועל **אָזַם** נגזר מהשורש י-ז-ס. לאיזו מן הקבוצות בסעיף ו' הייתם מצרפים אותו? א
6. כאשר יש רק שני עיצורי שורש במילה, ודגש משלים מופיע בשני מביניהם, ²לרוב הוא מייצג אות כפולה (זהה). למשל: במילה **מְסָלָה** נמצאים שני עיצורי שורש: ס', ל'. באות השנייה מביניהן יש דגש, כי נבלעה בה ל' נוספת. (השורש הוא ס-ל-ל).
(א) שבצו את המילים שלפניכם בטבלה לפי העיצור המיוצג ע"י הדגש המשלים:³

² רק בשלושה שמות הדגש בעיצור השורש השני המופיע בנטייה מצוין הבלעה של נ: **בַּת, אֵת, אָף**.
³ כאשר האות שנבלעה זהה לאות שבה היא נבלעה – חלה במילה **התלכדות** של עיצורים זהים. כאשר האות שנבלעה שונה מהאות שהיא נבלעה בה – חלה תחילה **הידמות מלאה**, ובעקבותיה – **התלכדות**.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 הפיקוח על המקצועות העצמאיים

הצתה, טריה, הבנו, פירו, שבת, מלה, יקב, תחנה, מצבה, מסבה, תבחנה, מקש, ברה, ששלת, מצגת, ברה, שבת, תפלה, התמם, מקיף, שמרו, הדברות, הצמתם, קנה, מטטלת, הזענו, יטגנו, תחנה, פסא.

פי"נ	פי"י	הבלעת לר	י' תוכית + ל"י/א	תחילית+פה"פ	לה"פ +סופית זהה: נת	ע"ע
פירו	הצתה	תחנה	טריה	הדברות	הבנו	מלה
יקב	מצבה	ששלת	ברה	יטגנו	שבת	מסבה
מקש	מצגת	מטטלת	ברה	התמם	הצמתם	תפלה
מקיף	הזענו	פסא	קנה	ישמרו	תבחנה	תחנה

- (ב) מבין המילים בעמודה החמישית (תחילית+פה"פ) הקיפו את המילים שחלה בהם התלכדות בלבד. **התמם**
- (ג) במה שונה המילה **טריה** משלוש המילים האחרות בקבוצתה?
 הצורן הסופי שלה הוא צורן נטייה (נקבה), לעומת המילים האחרות שהן במשקל קטילה, ה' היא צורן גזירה.
- (ד) במה שונה המילה **ברה** משלוש המילים האחרות בקבוצתה?
 ל' השורש של **ברה** היא א, ושל המילים האחרות – י'.

7. א. לפניכם שמות נטויים שבהם דגש המופיע רק בנטייה⁴.

אגפיו, אפים, אשנים, גנזכי, דפים, זבה, חפה, חרקים, טפנו, קלבלים, כפות, כרמים, לבל, מוסכים, מחצבים, מחשכים, מסכים, משאבים, משלבים, ספים, סרעפים, עפעפים, עצבים, עקרב, צבים, צהבהבים, צלי, קבקים, קרנפי, רבים, רטבה, רפים, שלבים, שנהבים, שרפרפים, תפים

- 1) הקיפו את השמות שבהם הדגש משלים. מה סייע לכם לקבוע זאת? (באדום). יש בהן רק שני עיצורי שורש.
- 2) ציינו את סוג הדגש החזק במילים שלא הקפתם: תבניתי בלה"פ, מופיע רק בנטייה.
- 3) שמות כפולי הברה דגושים בנטייה. העתיקו מן הרשימה מילים המוכיחות קביעה זו.
 קלבלים, עפעפים, צהבהבים, קבקים, שרפרפים
 האם גם המילה **קרנפי** תהיה דגושה בנטייה? כן
 נמקו: כי היא הלחם של קרן+אף, ואף דגוש בנטייה.

ב. העשרה: כאשר יש דגש לאחר תנועה, התנועה אינה משתנה לשווא גם כשהמילה מתארכת⁵.
 דוגמה: חשמלאי (ולא חשמלאי).

- א. הקיפו את הצורה הנכונה בכל זוג מילים. נמקו את בחירתכם.
 1) חרקים / חרקים

⁴דגש משלים או תבנית האמור להופיע בעיצור המסיים את צורת הנפרד – מופיע רק בנטייה. (בהכפלת העיצור בדגש – העיצור האחד סוגר את הברה שלפניו, והאחר – פותח הברה נוספת. כשאין נטייה הברה הנוספת אינה קיימת, לכן אין מקום לדגש).
⁵חיטוף חל רק בהברה פתוחה, למעט חריגים. דגש הבא לאחר תנועה סוגר הברה, לכן אין חיטוף.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

- (2) **מְפִילִים** / **מְפִילִים** נימוק: השורש נפ"ל, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (3) **כְּלָבָלְבִים** / **כְּלָבָלְבִים** נימוק: השם **כלבלב** דגוש בנטייה, כפולי הברה.
- (4) **מְצִילִים** / **מְצִילִים** (שורש נ.צ.ל.) נימוק: השורש נצ"ל, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (5) **כְּרָכִים** / **כְּרָכִים** (מן כֶּרֶךְ) נימוק: השם **כרך** דגוש בנטייה.
- (6) **מְגִיעוֹת** / **מְגִיעוֹת** נימוק: השורש נג"ע, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (7) **מְסַכִּים** / **מְסַכִּים** נימוק: השם **מסך** דגוש בנטייה.
- (8) **מְטוֹסִים** / **מְטוֹסִים** נימוק: בשם מטוס – מ' בהברה פתוחה, משתנה לשווא בריחוק הטעם.
- (9) **עֲקָרְבִים** / **עֲקָרְבִים** נימוק: השם **עקרב** דגוש בנטייה.
- (10) **מְגִיחַ** / **מְגִיחַ** נימוק: השורש נג"ח, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (11) **צַהֲבָבִים** / **צַהֲבָבִים** נימוק: השם **צהבהב** דגוש בנטייה, כפולי הברה.
- (12) **מְסוֹקִים** / **מְסוֹקִים** נימוק: השורש נס"ק, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (13) **מְצִיגָה** / **מְצִיגָה** נימוק: השורש יצ"ג, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (14) **שְׁלָבִים** / **שְׁלָבִים** נימוק: השם **שלב** דגוש בנטייה.
- (15) **מְסִיקוֹת** / **מְסִיקוֹת** נימוק: השורש נס"ק, יש דגש משלים אחרי התנועה באות מ".
- (16) **שְׂרַפְרָפִים** / **שְׂרַפְרָפִים** נימוק: השם **שרפרף** דגוש בנטייה, כפולי הברה.

(17) האקדמיה חידשה שם שיחליף את בלוק הכתיבה: **דְּפַדְפַּף**. מה לדעתכם תהיה נטיית הרבים של שם זה?
נקדו בהשוואה לשמות בסעיף א: **דפדפנים**, כי המילה דף דגושה בנטייה.

II. באחת מרשתות השיווק, בסתיו, הופיעה כרזה, ובה נכתב: **"מושיב הרוח ומוריד הגשם"**.
המילה **"מושיב"** בכרזה אינה נכונה.

- (1) ציינו את המילה הנכונה, את השורש שלה ואת משמעותה.
מושיב, נשב, גורם לנשיבת הרוח
- (2) מה גרם לטעות בכרזה, לדעתכם? **ההידמות מרחוק למילה מוריד**.
- (3) אם אתם מכירים ניבים או צירופים שחל בהם תהליך דומה, כתבו אותם כאן:

מסלתה ומשמנה

לא מעקצץ ולא מדבשך

מוצאך ומובאך

יצוא ויבוא

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים